

WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN

A nemzettudat gyötrelmei

ELŐZMÉNYEK

„A baloldal valahányszor tehetette, saját nemzetére rontott.”

Ez az Orbán Viktortól származó kijelentés (2008, Erdély, tusnádfürdői nyári szabadegyetem), mely sajátos magyar állapotainkra utal, fortyogó indulatokat szabadított el mind a baloldalon, mind a vele összenőtt hazai újliberális berkekben. Nehéz e két politikai kategóriát leírni is, mivel alkalmazóik kiüresítették, meghamisították, s napról napra lepelként használják, a maguk erkölcsstelenségét és hozzá nem értését takargatandó. Eljött a pillanat – idén az Európa-parlamenti választás –, mely tiltakozó szavazatok millióival igazolta a fentieket.

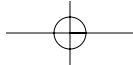
Vakulj magyar!

S a nép a széleken vakul.

Vagy el sem jut odáig, hogy nemzetben gondolkodjék, vagy tagadja, netán a nemzetet afféle pogány istenséggé formálva hódol avított eszméknek. Oltárra emeli a múltat, abból merít, és tűnt dicsőséget vetít jelen állapotainkra, mert kiutat egyedül abban lát. Jó másfélszáz éve írta Széchenyi: „...a Múlt elesett hatalmunkbul, urai vagyunk a Jövendőnek”. Nemzeti rockoperánk jeles szerzője, Szörényi Levente ma úgy véli: „Ideje megbékíteni az István- és Koppány-hívő magyarokat.”

Leginkább elszomorítóak a közönyösök, kiknek a haza legfeljebb nyelvközöség, laza rokoni kapcsolódás vagy szállásterület, ahonnan el is lehet költözni. Az írástudók egy része a nemzetre mint fikcióra gondol, más részük a haladást gátló tényezőnek tekinti, végül vannak, akiknek egyetlen és kizárólagos megközelítésük (tisztelet a kivételeknek: a forró szívvel, ám hideg fejjel „fontolva haladóknak”). Mindezekért óriási felelősség terheli a magát balliberálisnak nevező üzleti-politikai társulást, mely sorvasztja a nemzettudatot, megtagadja vagy kifejezetten ellene szerveződik. Nem ok, hanem okozat a sok túlzó állásfoglalás, s a jobbszél egynéhány valóban kirekesztő üzenete, mely hol védekezésre, hol elhatárolódásra kényszeríti az értékkonzervatív tábor. Szavak csikorgó egymásnak feszülése, ha nem is egészen tét nélkül. A kép sorsdöntő ütközetet ábrázol ott, ahol többnyire sivár érdekek összpontosulnak.

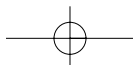
A nemzet mint kategória a francia felvilágosodásként ismert paradigmaváltás óta képezi vita tárgyát. Addig a rendi társadalom belügye s néhány kiemelkedő hazafi magánvállalkozása (Hunyadi János, Dobó István, a Zrínyiek, Balassi Bálint, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc), míg a nép, sőt a nemesség hovatartozását az adott királyság keretein belül az alattvalói tudat határozza meg. A feudális kötelmek lazulására és a nemzeti eszmélésre is inkább a nemek, mint az igenek jellem-

[*Kérdez az idő*]

zók, például a szembeszegülés második József császár abszolutista, egyben jó szándékú változtatásaival is (jobbágyfelszabadító tervére, nem hírhedt nyelvrendeletére gondolva). Megtartó, de nem előrevívő szemlélet. Majd elérkezünk a Reformkorhoz, nagy R-rel írva, újkori történelmünk egyik legjelesebb korszakához illőn. Kevésbé méltányolt évtizedek, legalábbis az eseménydúsabb, zajosabb, (szabadság)harcosabb esztendőkhöz képest, holott a magyarság Corvin Mátyás hadjáratait követő egyetlen megnyert háborúja. Akkortájt születik az elhíresült herderi jóslat, míg a győzelmet a maga teljességében a kortársak közt tán csak az irodalomszervező Döbrentei Gábor érzékeli, mások – nála ismertebb résztvevők – mindvégig hadiállapotban élnek. Nekik köszönhető a bábáskodás az európai magyar nemzettudat világrajövetelekor, melynek szülőanyja a lélekben ugyancsak nagy N-nel írandó Nyelvújítás. Kétszáz év után látszólag magától értetődő gondolat – és mégsem. A már Szent István-i államként befogadó magyarság pár nemrégiben feltűnt politikusának indulatos kijelentése láttán („Magyarország a magyaroké”) néhányan, ha nem is egyforma okból, meglepődünk. Ennyi erővel akarhatjuk azt is: zápor után legyen vizes a föld. Mintha nem élt volna a miniszterelnök, történész és földrajztudós Teleki Pál, ki a magyar tájon széttekintve azt találta mondani: „Magyar az, aki magyarként cselekszik és érez.” Így vélte Petőfi (Petrovics) Sándor, Erkel (Erkl) Ferenc, Clark Ádám, Ybl Miklós, Gárdonyi (Ziegler) Géza, Herczeg (Herczog) Ferenc, Mindszenty (Pehm) József s akár Adyval szemben a dunántúli sváb Rákosi Jenő; tót, rác, móc, zsidó vérű jeleseinkről nem is szólva. A kérdés: „Mi a magyar?” a felvidéki szerzetes-fizikus, Jedlik Ányos esetében nem kérdés, Poeltenberg Ernő, Damjanich János és a többi nem magyar honos aradi vértanú esetében sem. Eltiport szabadságharc, a kiegyezés utáni egyenlőtlen fejlődés, a destruktív, gyökértelen polgári radikalizmus térnyerése, elveszített világháború, zsákmányelvű kispárti nacionalizmusok, antant-mohóság és irracionális Monarchia-ellenesség, száznapos bolsevik diktatúra, végül a trianoni békeparancs, vagyis a balvégzet tetőzésekor egy teljes politikai osztály csődje kell ahhoz, hogy a nemzettudat valódisága-hamissága, illetve az eredet és a hovatarozás mint vérző seb újra és újra felszakadjon. Ha mindez valóban így van, nincs mit kezdeni a közép-európai történelemmel. Azon egyszerű oknál fogva, hogy a hazafiság éppúgy, mint a hazafiatlanság legtöbbször valami ellen s nem valamiért emelkedik a horizontra, és válik egész társadalmi csoportok vezérgondolatává.

A Horthy-korszak érthető irredentizmusát követő szovjet megszállás, negyvenéves diktatúra és százezrek menekülése sem volt képes elfojtani, csak hamuba koptorni a nemzettudat parazsát. Tulajdon- és egyházellenesség, osztálygyűlölet, kíméletlen elnyomás, hamis eszmék sulykolása, hagyományaink eltiprása tartotta életben a patrióta gondolatot; újfent inkább ellenállás, mint előrevívő cselekvés. A pártállamban persze hősies és példaadó. Senki sem mondhatja: kevés a vértanú, sok a sunyi haszonélvező. Egyetlen társadalom, akár az ötvenhatos forrongás örököse sem építhet tömeges áldozathozatalra. A többség szorgos túlélőkből áll, azokból, akik miatt érdemes hőskökké lenni. S mint látjuk, a héroszok sorai csata közben ritkulnak, csata után egyszeriben megsokasodnak (a rendszerváltozás kez-

detén különösen, lásd Döbrentei Kornél: *Átpingált március*). Egyfelől megindul a versengés: ki a hívebb magyar? – másfelől annak alávaló antitézise: ki képes valamiféle európai korszerűség jegyében a magyar érzést mélyebb dágványba taposni? Megjelennek a „Szittyakürt” és hasonló kiadványok szerzői, ködevő giccs-magyarok (Molnár Tamás szellemes kifejezésével élve), s a Spiró–Esterházy–Kornis-féle gúnyemberek („Jönnek a mélyből...”, „Így gondozd a magyarodat”, „Mi jobban gyűlölünk”) és csekélyebb tehetségű követőik („Cápalátogatás”, a Szent Jobb, mint „tetemcafát” stb.). Három fronton indul harc az erősödni látszó nemzettudat ellen: az „antifasisztáké”, főlegesen a szokásos toposzt (bűnös nemzet, antiszemita stb.), az „antiklerikálisoké” (világnézeti semlegesség) és az „európeereké” (mucsai jobboldal). Írókhoz, költőkhöz méltatlanul alacsonyra ereszkedve folytatódik az Ady–Tisza–Rákosi-vita, a Jászi–Károlyi–Lukács-féle nemzetrontás, a népies-urbánus ellentét, Bajcsy-Zsilinszky Endre és Szabó Dezső szélmalomharca, Monor és Lakitelek, a „Társadalmi szerződés” és a „Nyilatkozat” szembeállítás, röviden: a nemzettudatért és annak ellenében vívott *szellemi polgárháború*.

Végül az önmagával határos nemzetet megosztó tényező a külföldi magyarság bonyolult kérdésköre s a szembeszegülés a szomszéd sovinizmusokkal, ilyenformán nem is a honi magyarságtudat, hanem a Kárpát-medencei magyarságfogalom. Májig megemészthetetlen a kétezernégy december ötödikei népszavazás igenjeinek csekély többsége, illetve a túlnyomó többség távolmaradása. Jóllehet, beteg társadalmunk alapos ismerőit – bármi hazug és kisszerű érvek alapján – a népesség befolyásolhatósága aligha lepte meg. Honfitársaink megint inkább valami ellen, mint valamiért mozdultak, vagy az urnák helyett a kályhameleget választották. Nemhogy a nyolc osztályig, de az érettségiig elvergődők, sőt a diplomások jó része is kevéssé érzekelte a határon túli magyarokat megjelenítő Illyés Gyula-i mondat örök időszereűségét: „Úgy tapadnak ránk, mint kenyérre a héja, s az a kenyér bizony itt sül.” Legfeljebb annyit tehetünk hozzá, amennyit elhíresült *Márciusi levelében* Csoóri Sándor: „Akárhová lépünk, kő csikorog a lábunk alatt.”

K Í S É R T É S E K

Sok egyéb mellett három főbb tényező alakítja a nemzettudatot, annak megbicsaklását, illetve sorvasztását: a történelembe révedés (mítoszaink élesztgetése), az önérdek és a kényszeres megfelelés. Soha nem a tartással, a múlt megismerésére irányuló törekvésekkel, a saját kultúra felmutatásával van gond. Minden nép természetes célja, mely arra irányul, hogy az európai versengésben markánsan megkülönböztesse magát. Érthető, még egy olyan mosolyra fakasztó hamisítás esetében is, mint szlovákok Jánosik-kultusza (egy rablót stilizálnak szabadsághőssé, majd másfélszáz évvel halála után őrnagyi rangban beléptetik a hadseregbe). Efféle, bár időben messzebb távolodó túlzásokért mi sem megyünk a szomszédba; elég a délibábos szittyá-hun eredetre, s a mai napig nem csituló nyelvvitára gondolni. Az árok egyik partján tanyáznak a Hunfalvyt és Budenzet magyarelles labancnak, sőt Habsburg-ügynöknek láttatók, a másikon azok a nyelvészek, antropológus-

[*Kérdez az idő*]

sok és történészek, akik nem hajlandók összetéveszteni a nyelvrokonságot a vérrokonsággal. Vannak, akik a szent cél érdekében az egykori mentőorvos, dilettáns őstörténész, nem mellesleg harminc éven át besúgó Kiszely Istvánt tűzik zászlajukra, mások az embertan világhírű professzorát, Bartucz Lajost, a kettős honfoglalásról értekező László Gyulát, a fiatalon elhunyt nyelvtudós Mándoky Kongur Istvánt, a történész-muzeológus Bakay Kornélt és Domokos Pál Pétert, a török (türk, turk) alaprégű nomád magyar kultúra alapos ismerőjét. Hiába: a tudományos alvilág – akár a mennyeknél mozgalmasabb pokol – vonzza a kíváncsi tekintetet. Józsefakkal van kikövezve az ide vezető út is. Sokan hajlamosak összekeverni a genetikai, a nyelvi és a kulturális atyafiságot, mert hinni akarnak, s a hit, ha téveszmékből is fakad, megtartó erő. Bár a korszerű nemzettudatot mintegy visszavetíti abba a korba, amikor nem is létezett, mégiscsak több mint pusztátagadás. Ehhez hasonló egyesek újpogány törekvése. Inkább amatőr régészkedés, archaizálás, fegyveres múltidézés és folklór, mintsem tudatos hamisítás. Mindezek a maguk módján élesztgetik a hazafiságot, mely sohasem túl sok, inkább túl kevés.

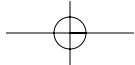
Az önérdék kétrétegű: pártérdék és magánérdék. Előbbi leleplező példája egy Horn Gábor nevű SZDSZ-politikus nyilatkozata, miszerint pártja sokkal fontosabb, mint az ország. Igaz, csupán visszhangja a bukott miniszterelnök, Gyurcsány Ferenc korábbi kijelentésének: „Az országot úgy akarom vezetni, mint egy részvénytársaságot.” A magánérdék érvényesüléséről kései vallomásában legegyértelműbben a volt belügyminiszter asszony, Lamperth Mónika beszél, az „éveken át nem csináltunk semmit” és a „hazudtunk reggel, délben meg este” kitételeket (is) tartalmazó őszödi beszámoló fogadtatása kapcsán. Kikotyogja: „Az a baj, hogy nem állt fel közülünk senki azzal, hogy velünk így beszélni nem lehet.” Nem azt kifogásolja, hogy a miniszterelnök egy ország félrevezetését ismeri be, hanem hogy százegynéhány pártemberrel szemben nem megfelelő hangot használ. Csupa képviselő, kik parlamenti helyeiket, tisztségeiket, zsíros jövedelmeiket féltve egy szóval sem tiltakoznak. Legyintve mondhatnánk: megalkuvó, gyenge jellemű politikusok. Láttunk ilyet minden pártban, nemcsak a rendszerváltozás során. A történelem tajtékja fölhabzotta őket, az istenadta nép ujjongott, s időnként méltatlankokat emelt pajzsra. Ám az írástudók behódolása új jelenség. Sőt több annál: vérlázító mondatok szándékolt átértelmezése, a szavakat eredeti jelentésükből kiforgató bűvészkedés. Nadas Péter író a véres megmozdulásokba torkolló őszödi szónoklatról nem átalotta kijelenteni: „stílusbravúr”, „szenvédélyes igazságbeszéd” és így tovább. Bár, jobban belegondolva, tömeggyilkos diktátoroknak is megvoltak a maguk értelmiségi szószólói. Sztálinnak Gorkij és Solohov, halála előtt Bulgakov és mások tucatszám, Hitlernek a Nobel-díjas Knut Hamsun, Mussolininek Ezra Pound és a futurista Marinetti, majd jöttek az ötvenes-hatvanas évek szovjet terrorállamának francia pártfogói: Louis Aragon, Jean Paul Sartre és Simone de Beauvoir, az újbaloldali német filozófus Theodor Adorno, Hans Magnus Enzensberger és számos követőjük.

Innen nézve nem is kell annyira szégyenkezniük, elvégre Gyurcsány Ferenc inkább nevezhető politikai kalandornak, mint zsarnoknak. Az ő személyisége nem

vethető össze valódi diktátorokéval, de szellemi holdudvarának vétkei súlyosabbak a felsoroltakénál. Azok egy véres államcsíny, polgárháború, világháború, majd hidegháború során helyezték a maguk ideológiáját a nemzeti (és az általános emberi) értékek fölé, emezek békeidőben, szabad versengés során. Ez az önérdék legveszedelmesebb megnyilvánulása, mert elhitei, hogy csupán eszmék ütköztetéséről van szó.

Lassan húsz éve állandó hivatkozási alap a mitikus „európaiság”. Hasonló az egykori szovjet birodalmi mankóhoz; csak arra támaszkodva lehetett közlekedni. Pszeudoeurópeereink szerint minden jó forrása a nemzetekfelettség, a globális piac önszabályozó, az állam fölösleges nyűg, a társadalmi szolidaritás idejétmúlt, a honszeretet kirekesztő, merthogy „az idegen szép” (miért ne lehetne az?), a nemzeti kultúra provinciális, a cselekményes próza, az értéktudatos esszé, a lélekformáló közösségi költészet túlhaladott. Mindezek sulykolása ugyancsak egyéni, legfeljebb szűk csoportérdeket tükröz. Ahhoz, hogy a féltehetség – olykor a valódi – felszínre vergődjön, muszáj megfelelni a médiakor legostobább divatjainak. Tömegek szellemi-gazdasági elszegényítése nem nagy ár, ha a tét a hírnév, a pénz és a hatalom. A „szép új világ” legálságosabb hivatkozása, az európai érdek valójában ezernél kevesebb eurokrataé, az őket kiszolgáló pár tízezer tisztviselőé s nem azoké, akik őket Brüsszelbe és Strasbourgba szavazták. Még a spekulatív globális tőke által előidézett világgazdasági válság körülményei közt is szinte csodával határos, hogy legutóbb azok az erők szereztek többséget, amelyeknek fontosak a választók, más szóval: saját népük boldogulása. Néhány újsütetű kisállamtól eltekintve Európa-szerte már-már népbetegséggé fajul a nemzeti sajátosságok heveny elutasítása; az a mámorító „határtalanság”-érzet, mely nem hozzáadott, hanem átvett értékekben gondolkodik.

A Magyarországon vesztésre álló hazafiság most is inkább csatát nyert, mint háborút. Bár jóval kevesebb szavazóval, mint otthonmaradóval, győzött az elutasítás, az emberek a társadalom elszegényítésére, az oktatás és az egészségügy kiüresítésére s a szűnni nem akaró félrevezetésre határozott nemet mondtak. Csakhogy e belföldön csekélyke politikai hozadék a nemzettudatos szellemi javakat egyelőre nem képes számottevően gyarapítani. A magán- és csoportérdek hadállásai szilárdak a pénzt, elismerést, ösztöndíjakat osztogató kuratóriumokban, a médiában, a tőkeerős kiadóknál, a könyv- és lapterjesztésben, a külföldi magyar intézetekben s főképp a magyar kultúrát – sokszor annak torzképét – nemzetközi szinten képviselő alkotók és művek kiválasztásában. Törésvonalak szabdalják a felsőoktatás vezető rétegét, a főiskolai és egyetemi tanári kart, az Országos Rektori Konferenciát, a kutatóintézeteket, sőt a Magyar Tudományos Akadémiát is. Nem az a baj, hogy különböző nézetek ütköznek, hanem hogy „maradiság kontra modernség” ürügyén feszülnek egymásnak. A megtartók a képzést elsősorban magyar érdekű állami feladatnak gondolják, a radikális változtatók nemzetközinek és magánérdekűnek. Ez a modell másutt, főképp az angolszász országokban bevált, csakhogy ott évszázadok óta alapítványok tucatjai állnak az egyetemek és az egyetemi kutatóintézetek mögött. A tehetséges diákok számos ösztöndíj, illetve tanulmányihitel-

[*Kérdez az idő*]

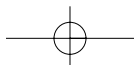
lehetőség közt választhatnak, míg az állam ezekben az országokban sem hagyja magára az oktatást; elég megnézni, hogy a nemzeti jövedelem hány százalékát fordítják képzésre.

A nagy nemzetek lehetnek nagyvonalúak, egy szétagolt kis nép nem. Az ismeretszerzés megmaradás. Ezt tudják megszállott reformer uraimék is, csakhogy az örökké szajkózott progresszió nevében épp ez ellen hadakoznak. Mintha nem a két Bolyai, Eötvös Loránd, Csonka János, Bláthy Ottó Titusz, Bartók Béla, Kodály s a hozzájuk hasonlók szereztek volna a magyar kultúrának elismerést világszerte. Márpedig ők eredeti alkotók voltak. Megkönyékez a gyanú: csak nem népbuítás s a rablóprivatizációhoz hasonlóan a művelődési lehetőségek szűkítése, anyagi előnyyszerzés, idegen érdekek előmozdítása a leplezett cél?

Az önérdek legkíméletlenebb megnyilvánulása az elmúlt hét év gazdaságpolitikája, pontosabban egy jól körülírható társaság soha nem látott erkölcstelensége. Előbb ígéretet, majd osztogat, végül – megvezetve a sajátjait is – szemérmetlenül fosztogat. A hozzá nem értő voluntarizmus a tolvajlás melegágya önkormányzatoktól és közalapítványoktól a szakmai felügyeleteken át a kormányzatig. A rendszer egyik fundamentuma az egetverő korrupció, másik az erőszakos szervezetek kiszájtítása pártérdekek szerint. A kritikátlanul dicsért Tony Blair-féle „harmadik út” saját hazájában dicstelen véget ér, provinciális magyar változata az államháztartás összeomlásához és irtóztató uzsorakölcsönökhöz vezet. Nemcsak tömeges elszegényedést okoz, de nemzedékeket eladósítva felzabálja a jövőt is. Ez az igazi bűn: a jövőkép andalító meghamisítása, majd elvesztegetése, ami nélkül nincs megmaradás, reménybe ágyazott eszmélés, nemzeti szolidaritás, szakmai összetartás, rokoni támogatás, esetenként családon belül sem. Egy védekezésre-túlélésre berendezkedő társadalom természetes immunitása gyengül a teljes önfeladásig (egész népek és nyelvek tűntek el emiatt). A szétesés egyik oka gazdasági, a másik erkölcsi természetű, s fennáll a kettő ok-okozati összefüggése. Sok százezer népfí azt mondja – vagy mondhatja: ha „ezeknek” szabad, nekünk is. Innen kezdve nemhogy korszerű nemzettudatról, de az állampolgári, sőt a szabad éntudatról sem folytathatunk érdemi vitát.

A kormányoldal regnálása óta folyvást „baloldali fordulatról” beszél. Ha így van, eddig milyen úton járt? Hetedik esztendeje nyilvánvaló: a néhány ezer hatalombirtokosra szűkített önérdekén. Ez az út nem jobb- vagy baloldali, hanem kevesek munka nélkül szerzett javaihoz s a jövedelemkülönbségek elborzasztó növekedéséhez vezető csapás. Az ilyen közállapotok egyrészt jogos felháborodást, másrészt irigységet szülnek, s a kettő közt valóban szélsőséges nézetek vernek hidat. Heveny cigánygyűlölet, helyenként antiszemitizmus, az Európai Unió elutasítása nemhogy megerősödését, de pusztá létét köszönheti az örökös riogatásnak, a leplezetlen sarcnak és annak, hogy a közbiztonság vágyalom; egy ideje a létbiztonság is. Ám a helyzet tagadásából nem következik felelős honszeretet.

Volt egy Nemzeti Fejlesztési Terv nevű elgondolás. Józan ésszel felfoghatatlan, miért nem állította középpontba a foglalkoztatás növelését. Erőforrásaink összpontosítása és versenyképes ágazataink támogatása helyett a külföldi tőke beáram-

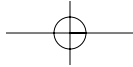

lásától várta a csodát, lett is belőle lakópark, bankfiók, plaza, látványfürdő, kaszinó, szaktudást nem igénylő szerelőszalag, vagyis minden, csak nem saját termelés. Szükség van szolgáltatókra is, csak hogy ezek nem helyettesítik a hazai értékteremtő ipart és mezőgazdaságot. A dolgok odáig fajultak, hogy ma a legjobb szándékkal sem lehet „balra fordulni”. A válságba torkolló semmittevés, a politikai zsákmányszerzést megjelenítő gazdasági vezetés és annak szerves része: a korrupció valóban válságkezelésre kényszeríti az ideiglenes kormányt. Már csak az a kérdés: eljutottunk-e a gödör aljára, vagy áthatjuk mélyebbre is?

A rövidlátás szintúgy felfedezhető a balpártok kiüresedésében és bomlásában. A társadalom számára a tagadáson és a riogatóson kívül régóta nincs mondanivalójuk, mivel hogy módszeresen eltávolítják vagy ellehetetlenítik a saját értelmiségüket. Meglepő az eredendően ideologikus baloldal és a liberális közeg efféle öncsonkítása. Nem tudni, vezetőiket hatalmi arrogancia mozgatja, vagy félelem a megújulástól, mindenesetre pozíciókban gondolkodnak „régiek” és „újak” egyaránt. Az előbbieket előregedésük miatt, az utóbbiak ifjonti türelmetlenségükben, ami nem hogy a jelent szorítja háttérbe, de elhomályosítja a jövőt is. Legyen az ő bajuk – mondhatnánk –, csak hogy egy demokráciában ilyenformán százazreket fosztanak meg a szellemi képviselőtől.

A nemzettudatot sorvasztó harmadik tényező: a *kényszeres megfelelés* a rendszer-változás kezdeteitől jellemzi balliberálisékat. Vigyázó szemüket örökösen Párizsra, Londonra, New Yorkra, ki tudja, hová vetik, csak saját országukra nem. Jóllehet történetileg sem indokolt, mert az eredeti magyar szabadelvűség, a rendies társadalmat elvető polgári gondolat, a keresztényszociális tanítás, a háborúellenes, de nem tőkeellenes szociáldemokrácia és a népi baloldaliság nagyon is szem előtt tartotta a magyarságtudatot. Saját elveinek akart megfelelni, s főképp az általa képviselt milliónknak. Akik ma rájuk hivatkoznak – inkább rájuk *sem* –, azok afféle helytartó burzsoákként tőkeerős gazdáikat, befuccsolt közgazdasági elméleteket, divatos kozmopolita áramlatokat s a multikulturalizmusnak nevezett értelmezhetetlen katyvaszt szorgalmazzák. Van átjárás a művészetek közt, szó se róla. A globális kultúra létrehozhat új minőségeket is, de szerves hasonulással s nem önmagukban teljes, a mai magyar viszonyokat leíró alkotások elhallgatása, lekicsinylése, rosszhiszemű összehasonlítás stb. révén. Ezen az alapon legtöbbet fordított íróink a legnagyobbak, köztük eddigi egyetlen Nobel-díjasunk; a többire szót se vesztegessünk. Holott a nemzetközi presztízst köztudottan éppúgy manipulálják, mint a marketinggel megtámogatott könyvkiadást és -terjesztést. Szervezőik folyvást a piacra hivatkoznak, jóllehet pénzzel és politikai érdekekkel felhizlalt mesterséges keresletről van szó. Ha csak ez számít, Elfriede Jelinek több, mint Karl Kraus vagy Robert Musil, a *Harry Potter* szerzője, J. K. Rowling értékesebb, mint Dickens, Maugham, Galsworthy, Orwell és így tovább (feltehető: e rangsorral az átlagbrit sem értene egyet).

Az eredeti gondolat hiánya és a szolgálai alkalmazkodás nem a baloldal, hanem annak elfajult képződményei: a bolsevik–kommunista–államszocialista rendszerek jellemzői. Éppúgy, mint a náciizmusé. (A fajelmélet XIX. századi megalkotója egy

[*Kérdez az idő*]

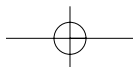
Gobineau nevű francia gróf, Hitler népi állama, a „volksstaat” pedig ateista jakobinus szellemű és a marxizmus nyomán szavakban osztály nélküli, vezérelvű és falanszterjellegű.) Ezért nem tudott sem a bolsevizmus, sem a náciizmus/fasizmus szót érteni a polgári Nyugattal, míg egymással (eleinte) sokkal inkább. A kibékíthetetlen ellentét a második világháború kirobbanásakor vált nyilvánvalóvá, folytatódott a sztálini–hrucsovi–brezsnyevi–andropovi hidegháborúval, a berlini felkelés, a magyar ötvenhat, a prágai és a gdanski megmozdulások eltiprásával. Importideológia nevében gyilkolt a nyilas keretlegény, ugyanígy az ávós és a pufajkás. A náciizmus fajközösséget hirdet, a kommunizmus kiagyalt osztályközösséget és nemzetellenes internacionalizmust. Az előbbi a német felsőbbrendűség hangoztatásával mégiscsak valamiféle torz hazafiságot jelenít meg, az utóbbi annak értelmét, sőt létét is tagadja, vagy nem tud mit kezdeni vele.

A ma uralkodó szemlélet egyszerre technokrata, pénzközpontú és kultúrimalista. Mindhárom jelenség a második világháború, illetve a hidegháború lezárásakor született felismerésből fakad, miszerint az erős népek a felfokozott nemzet-tudat s az ebből eredő küldetés-tudat jegyében hajlamosak egymásra rontani, vélt vagy valós sérelmeiket erőszakkal megtorolni, a kis országok alávetésére vagy beolvasztására törekedni. Csakhogy a kívülről és felülről vezérelt globális alkalmazkodás békés körülmények közt ugyanolyan veszedelmes, mint a katonai agresszió. A betagozódás pénzügyi-technológiai eszköztára sokkal hatékonyabb a háborúénál. Ugyanez a helyzet a kulturális behatolással; elég rápillantani a tévé, rádió- és moziműsorokra, a könyvkiadásra, a destruktív, semmitmondó képzőművészeti stílusok diadalmenetére. Ezek szálláscsinálója a kritikátlan megfelelni vágyás mind technológiai-pénzügyi, mind művészeti vonatkozásokban.

Egy kis népnek nem a cserétől, hanem annak aránytalanságától kell tartania, vagyis attól, hogy saját magát iktatja ki a versenyből. A nemzettudat az országgloriosokat összefogó hazai, majd – belső megmérettetés és kiválasztódás révén – nemzetközi versengésre, tehát önálló teljesítményre ösztönöz. Aki tagadja vagy leértékeli, egyszerű utánzásra készíti a társadalmat, amivel legtöbbet éppen hogy az általa istenített szabad verseny veszít, miközben torz, egyoldalú viszonyokat terem. Alig van jeles alkotó, aki először ne otthon bizonyított volna. Ezt is érdemes lenne szem előtt tartani a kényszeres megfelelőknek, magyaroknak, nem magyaroknak egyaránt.

Sohasem a nyitottsággal van gond, hanem a párhuzamos valóságok rosszhiszemű ütköztetésével. Hagyomány és haladás, nemzethűség és nemzetköziség nem egymással szemben, hanem egymás mellett érvényesül. A szélsőség nem egyik-másik látványos felmutatása, hanem annak nyomán a kirekesztés akár a magyar, akár az európai értékekből. Ugyanakkor nem lehet eltekinteni attól, hogy mégiscsak itthon kezdődik a sokat emlegetett európaiság. Ne azért legyünk európaiak, mert a kontinens tetszésére vágyunk, hanem mert azok vagyunk ezeregyszáz éve.

Tanulságos ellenpélda a legújabb szlovák nyelvtörvény. Magyar nemzetiségű szlovák állampolgár azokon a területeken, ahol a magyar lakosság nem éri el a húsz százalékot, a közzintézményekben nem használhatja a saját nyelvét, de még

az iskolákban, a kórházakban és a piacokon sem. A felvidéki cipszer szólhat németül, a cigány lováriul, az amerikai magyar magyarul, ugyanezért a csallóközietekre és a mátyusföldiekre súlyos büntetés vár. Száz éve egy Hviezdoslav-Ország Pál nevű költő és képviselő vígan beszélhetett szlovákul a törvényhatósági gyűléseken, mert az Osztrák–Magyar Monarchia ellentmondásaival együtt is valóságos történeti gyökerű európai képződmény volt. Hviezdoslav nyelvhasználatát a törvény nem korlátozta. Egy államiság nélküli, de létező nép nevében szólt, s ezt senki sem óhajtotta kétségbe vonni. A Tiso-féle szlovák náci fiókállam parlamentjében Esterházy János gróf – tudomásom szerint – magyarul emelt szót a szlovákiai zsidók deportálása ellen. Szlovákia magyar EU-képviselői Brüsszelben és Strasbourgban felszólalhatnak magyarul, ugyanez saját hazájukban büntetendő.

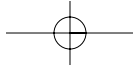
Összegezve: a kényszeres megfelelés akár a túlhevült nacionalizmust, akár a globalizmust szolgálja, önsorsontó, mint ilyen, elvetendő jobb- és balszélén egyaránt.

A NEMZETTUDAT ÖSSZETEVŐI

A nemzet mint saját identitást megjelenítő közösség alig több mint kétszáz évre tekint vissza. Tagjai közt már a fogalom megjelenésekor sincs közvetlen kapcsolat, sem vérségi értelemben, sem az „össznépi” érdek szerint (az egyes társadalmi csoportok érdekei mások). Az országlakosokat a nyelv és a történeti emlékezet teszi honfitársakká, vagyis a származástudat és az, hogy egy többé-kevésbé a nyelvhatárokkal körülírható szállásterület örökösei. Végül a honosság része a „mi” és az „ők”. *Bebíró* és *gyűttment* szavainkkal jellemezzük az egyes falvakba máshonnan betelepülő magyarokat is. A nemzettudat kettős természetű: egyrészt konstruált, vagyis a jeles elődök megéneklői, a történészek és a művészek által teremtett közösségi érzés, másrészt nagyon is létező valóság, mely a közel s távoli múlt emlékeiből fakad. Így hát legtöbbször az állításnál fontosabb a tagadás: ezért vagy azért ki *nem* tagja a nemzetnek? Ki fordult ellenünk, és ki állt mellénk?

Egyesek hisznek a csoporttudat közös többszörösében, a nemzetkarakterben – bármi önkényes szempontok határozzák meg –, mások elutasítják. Tán meg lehetne egyezni: ha egész társadalmi rétegeknek lehet karakterük, akkor a nemzetnek is, még ha a régmúltból származó vagy elképzelt tulajdonságok is alakítják (lásd: „lovasnemzet”). A kollektív emlékezet – mely főképp ünnepeinken és történelmi évfordulóinkon érvényesül –, továbbá kudarcaink feledése vagy átértelmezése szintúgy formálja a nemzettudatot. Mindkettő az összetartozást jeleníti meg, vagyis egy olyan lelki igényt, melynek hatása felmérhetetlen a globális versengés során, mind a tudományos-művészeti teljesítményekben, mind az élsportban. E közhely csak azért említendő, mert nem kevesek, miközben büszkék a hazai (sport)eredményekre, sőt kifejezetten lelkesednek értük, azok szülőanyjára, az országra korántsem büszkék.

A nemzettudat kialakulása mellett szólnak spirituális érvek is. Széchenyi István szerint a nemzetek az isteni terv és a gondviselés részei. Szemek abban a láncban,

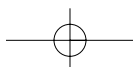
[*Kérdez az idő*]

mely a tökéletesség felé vonja az emberi nemet, ezért a nemzet istápolása nemcsak az adott nép és szószólói belügye, hanem az emberiség érdeke is. A tagadók azt mondják: teológiai érvekre semmi szükség; bőven elegendő az, hogy az ember mint társas lény csak közösségben képes kiteljesedni, márpedig a legtágabb *ott-bonos közösség* a nemzet. Kortárs magyar szociálintropológiai kutatások szerint a nemzet az egyetlen nagy csoport, mely képes összefogni a személyekre és eltérő viselkedésű rétegekre bomló társadalmat (Gyáni Gábor).

A nemzeti érzés e minden mást háttérbe szorító funkciója főképp szükséghelyzetekben válik fontossá. Trianon egyik oka a felelős hazafiság addig nem tapasztalt gyöngülése; ugyanígy süllyedésünkkel okolható a kettős állampolgárságról rendezett kudarcos népszavazás. A Jobbik mozgalom hét szűk esztendő után aratott választási sikere a protestszavazatok mellett, nem tudni, milyen arányban, a nemzeti érzés feltámadásának is tulajdonítható. Vészhelyzetekben felerősödik, s bár soha nem tűnik el teljesen, konjunktúra idején lappang. Háború vagy a gazdasági helyzet szélsőséges ingadozásai nyomán vadidegen polgártársainkért, az ország javaiért, a jövő nemzedékért érzett felelősség mintegy megsokszorozódva jelenik meg, és látható erőként tárgyasul. Enélkül nemhogy demokráciáról, de szervezett társadalomról sem beszélhetnénk.

Gyurgyák János történész-szociológus a nemzettudat fontosságát három sajátos magyar jelenséggel indokolja. Mindhárommal muszáj egyetérteni. Az első: az ország sorsát befolyásoló-meghatározó erők nemzetekfölöttiek és jórészt láthatatlannak. Szándékaik nem ismertek (vagy túllontúl azok), ezért csak nemzeti, illetve regionális összefogással lehetséges védekezni ellenük. A második ok a magyarság Kárpát-medencei széttagoltsága, melyet egyedül a nemzettudat képes ellensúlyozni. A harmadik a társadalom kisszerű individualizálódása, ami létében roncsolja a közösséget. A „kparaj kurta, neked is jut” szemlélet destruktívabb, mint a leplezetlen nemzetellenesség. A széttartó személyes egoizmusok és az intézményeinket alattomosan züllesztő kapcsolatrendszer ellen csak a nemzet nevében lehet és szabad fellépni. Hozzáteszem: az ország érdekét szívükön viselőket ezért vádolják „magyarkodással”. Ezért szúrja egyesek szemét a magyarság szinte minden, a köztudatba rég beépült szimbóluma, a Szent Koronától az ún. Árpád-sávós lobogóig és a budai Turul-szoborig. Nevetséges ürügyek – mondhatni –, csakhogy az ellenfelek jogi eszközökkel is fegyverként használják a lelkekért és saját kiváltságaikért vívott szellemi polgárháborúban.

A nemzettudat mint kollektív megnyilvánulás annyiféleképp definiálható, ahánnyan foglalkoznak vele. Másképp érzékeli a néprajztudós, a történész és a nyelvész, másképp az antropológus, a szociológus és a pszichológus vagy akár a hazafias-hazafiatlan népfí. Legszélesebb a művész látóhatára, aki a nemzeti kultúrát más kultúrákkal egybevetve, de azokat le nem becslve alkot. A szomszédokkal ellenséges elvakult hazafiság és az értéktisztelő honszeretet közti különbséget legtömörebben megfogalmazó, európai műveltségű Illyés Gyula szerint „nacionalista az, aki jogot sért, patrióta, aki jogot véd”. Ilyenformán a legújabb szlovák nyelvtörvény abszolút jogellenes, a budai Turul-émlékmű a legkevésbé sem az.

Van egy régóta használt fogalom: az *idegenszívűség*, mely nemzetközpon-tú államférfiak, írók és politikusok révén került a köztudatba. Az ország kiárusítói legdühödtebben ezt a szót támadják, mert találóan ábrázol egy jelenséget: az idegen érdekek képviseletét. A tiltakozók szeretnének ízig-vérig magyarnak látszani, csakhogy nehéz hiteles hazaszeretetet felmutatni ott, ahol a haza javait árulják. Az ötvenhatos forradalom eltiprói szabadságtolvajok, a magyar feldolgozóipar, a közművagyon, a filmgyártás, a lapkiadás, a felsőoktatás, az egészségügy kufarai sikkasztók, illetve a joghézagokat kihasználó lelkiismeretlen ügyeskedők. Az Alkotmánybíróság és más bíróságok olykor felfedik őket, és jó esetben elmarasztaló ítéleteket hoznak, de a vádlottak közt egy sincs, aki ne tiltakozna az „idegenszívű” megnevezés ellen. Úgy látszik, a terrrorszolgálat és a lopás még ezekben a körökben is bocsánatosabb bűnnek számít, mint a hazaárulás.

Kétségtelen, hogy a nemzettudat koronként változó elemekből és megközelítések-ből áll. Thököly Imre küzdelmei, illetve a hegyaljai felkelés és a Rákóczi-sza-badságharc óta létezik a leegyszerűsítő kuruc-labanc meghatározás, mely áttétele-sen jelen van napjainkban is. A *nemzeti érdek* képlékeny kifejezés, „kuruc-labanc” szemszögből nézve egyaránt. Van azonban egy magatartásbeli különbség, mely alapvetően erkölcsi természetű. A történészek máig vitatkoznak azon, hogy a Ká-rolyi Sándor-féle majtényi fegyverletétel szükségszerű volt-e, vagy árulás? Tény, hogy a nemesség és a fegyverforgató parasztok a harcokba belefáradva kihátráltak Rákóczi mögül, és az is tény, hogy Károlynak teljes körű, a fejedelemre is kiter-jedő amnesztiát sikerült kieszközölnie. Ám a békefeltételek méltányosságát elisme-rők sem gondoltak arra, hogy II. Rákóczi Ferenc mellett szobrot állítsanak Ká-rolyi Sándornak is. Előbbi a kegyelem, a felajánlott német birodalmi hercegi cím és önálló tartományúri státus helyett a száműzetést választotta, ilyenformán nem kérdőjelezte meg a kurucok véráldozatát; utóbbi elfogadta a grófi titulust és a Rá-kóczi-birtokok jó részét. Más a hűség, mely vitathatatlan, s más az ésszerűség, mely esetenként legalábbis vitatható. Ezért sokkal inkább hihetünk azoknak, akik a nemzettudat történelmi folyamatossága mellett törnek lándzsát, mint akik annak térbeli és időbeli megszakadásáról beszélnek. Gyengül, ha gyengítik, mint a rend-szerváltozást megelőző pártállami évtizedekben és azután, erősödik, ha a jó erkölcs és a közösségi érzés a köztudatba újra és újra tömegek meghatározó élményeként épül be. Koronként ennek érdekében és ez ellen tör ki az említett szellemi pol-gárháború.

Nem kétséges, hogy a nemzettudat jórészt intellektuális-művészi produktum, valamiféle „társadalmi termék” – ilyenformán felettébb sokszínű és sokpólusú –, ugyanakkor jelen van azokban is, akik művészettel, intellektuális teljesítménnyel sose találkoznak. Ezért tekinthető tévesnek például a társadalomtudós Eric Hobs-bawn állítása, aki szerint „a nemzet természetes, Istentől származó kategóriája [...] mítosz, mely képes prenacionális kultúrákat nemzetté tenni, néha feltalálni őket és gyakran megsemmisíteni”. A nemzeteket senki sem találta fel, miközben felismer-ték, megkülönböztették, majd igyekeztek összefogni és értelmezni saját magukat. Hogy a karakteres nemzeteszme valóban csupán néhány száz éve létezik, mit sem

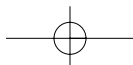

[*Kérdez az idő*]

változtat azon, hogy nagycsaládi, nemzeti, törzsi előzményei az emberiséggel egyidősek, akár a hol így, hol úgy titulált származás- és közösségtudat. Ebből kifolyólag az írásbeliség előtti időkre kéne visszatekinteni ahhoz, hogy megérthessük a nemzettudat eredetét, ami csakis spirituálisan lehetséges, nem pedig a régészet és az őstörténet tárgyyszerű látásmódjával (mintha egy prehistorikus csontváz alapján következtetnénk az egykori személyiségre).

A magyar nemzetfogalom megszületése óta kétféle tartalmat jelenít meg: a vérségi és a politikai nemzet kategóriáját. Az előbbivel nincs mit kezdeni, mert a népek keveredése már kezdetben illuzórikussá tesz minden efféle értelmezést, alkalmazása pedig az embertelen és tudománytalan fajelmélethez vezet. A politikai nemzet azon országglakosokat fogja össze, akik képesek és hajlandók a többnyelvű, alkotmányosan azonos jogállású közösség céljaihoz rendelni saját céljaikat. A Reformkorban még élt az illúzió, miszerint az általános jogegyenlőség és a történeti magyarság anyagi-kulturális teljesítménye a nemzetbe olvasztja a nem magyar ajkú népeket is. Az 1848-as forradalom és szabadságharc sikertelensége, az akkori román, szerb és horvát ellenállás, majd a pánszlávizmus terjedése megmutatta, hogy a nagyszámú nem magyar lakosság beolvadása korántsem várható, sokkal inkább közeles csatlakozásuk saját többségi nemzetükhöz. E felismerésből született a Deák Ferenc és Eötvös József által kimunkált, az országglakosok teljes egyenjogúságára épülő politikai nemzet koncepciója (alkalmazása Wlassics Gyulához köthető). E két szabadelvű báró a korabeli Európa leghaladóbb eszméjét valósította meg, ám az érintettek sorra elutasították. A századfordulón ismét felmerült az egységes magyar nemzetállam célja (lásd Rákosi Jenőnek a Kárpát-medencébe húszmillió magyart vizionáló írásait), csakhogy minden korábbinál hevesebb ellenállásba ütközött. Más érdekek és erők befolyásolták addigra a szláv, román és szász népeket, miközben a magyarság vészesen fogyott, politikai elitje beszűkült, és értelmetlen parlamenti obstrukciókban élte ki rebellis hajlamát. Az írástudók egy része a millennium óta bizonyos nagy magyar ábrándot kergetett, más részük behódolt a züllesztő polgári radikalizmusnak. Már a történeti Magyarországra százezerszám bevándorló, tömegesen asszimilálódó zsidóság sem volt képes ellenúlyozni az Erdélyben (csekély) többségre vergődő románokat. A Kárpát-medence etnikai sokszínűsége nem szövődött a közös asztalt borító tarka terítővé. Ahányan körbeülték, annyifelé cibálták. Ettől kezdve a nemzetállam eszméje tarthatatlan. A törésvonalakat egy ideig elfedi az ipari fellendülés és a virágzó kultúra, holott a bomlás jelei a széleken már jól láthatók. A császári Németország és a Monarchia a Nyugattal szembekerülve nem követi a történelmi tapasztalatot, és nem ismeri fel a kelet-közép-európai nemzetek széttartását, végül az első világháború kitörését megelőző össznépi eufória teljességgel kioltja a veszélyérzetet.

Európában rokontalan nyelvünk a nemzeti megmaradás szinte egyetlen biztosítéka. A Nyugat idegenkedve tekintett finn–ugor–türk idiómánkra, míg a szláv és az újlatin román érthetőbb és népszerűsíthetőbb volt; képviselői mindent meg is tettek érte. Európa polgári politikusai avítottak és idegenszerűnek látták a kor cifra magyar viseletét is. A díszmagyar sokaknak a rendies gögöt és a nemzeti elnyo-

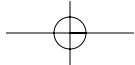
mást jelképezte. Ugyanezek kötötték össze a szétszakított magyarságot historizáló túlzásai ellenére – vagy épp azért. A korszak vezetői tudták, hogy a nemzeti érzésnek önálló szimbólumrendszere van, a sujtásos gúnyától a lobogókon és a címereken át a himnuszig. Aki elítéli vagy megmosolyogja, saját elődeit marasztalja el, ugyanakkor megfosztja a még meg sem születetteket a történelmi tudat s az ebből fakadó összetartozás élményétől, mely a határok nélküli Európa öröksége is. Senki sem csodálkozik a skót, bajor vagy tiroli népviseletbe öltözötteken, ehhez képest Magyarországon gúny tárgya az „atilla”, illetve a „bocskai”. Nem a ruha teszi a hazafiságot, de annak a modernitásra és az európaiságra hivatkozó lesajnálása sem. A kontinens szerencsére még van olyan sokszínű, hogy közösségi élményt nyújtsanak a nemzeti jelképek is.

NEMZETTUDAT ÉS ELŐÍTÉLETESSÉG

Nemzettudat és kirekesztő előítélet szoros kapcsolatáról Magyarországon Trianon óta beszélhetünk. Nem arról van szó, hogy korábban nem létezett, hanem hogy akkori formái inkább a beolvadást ösztönözték, a későbbiek a nyilvánvaló megkülönböztetést szolgálták. A háborús vereség, a Monarchia összeomlása, a polgári radikálisok szűklátókörűsége, naivitása és hazafiatlansága, a száznapos bolsevik terror, végül a rablóbéke a magyarságtudat súlyos meghasonlásával járt. Ennek egyik következménye a lélektanilag jól ismert védekező reakció, a másik a felelősség áthárítása egyes személyekre és közösségekre (főképp a zsidókra). A „mi” és az „ők” kategorizálás, kiterjesztőleg a trianoni zsákmány összes haszonélvezőjére, a nemzettudat első cezúrája, mégsem vezet náci ideológiához (a zsidótörvények német nyomásra születtek, Szálasi Ferencet ugyanők juttatták hatalomra). A második éles határvonal a kommunista internacionalizmus kikényszerítése, mely egész generációkat foszt meg az önazonosságtól. Történelmileg mindkét totalitárius rendszer előzmények nélküli, ekként a múlt meghamisítására, kizárólagosságra és *tagadásra* épül, márpedig a pozitív nemzettudat a hagyományok alapos ismeretéből fakadó *állítás*.

Aki a hazafiságra, akár annak túlhangsúlyozására ront, hasonló túlzásokkal találja szemben magát. Innen kezdve nehéz értelmes párbeszédet folytatni. Ha egy társadalom meghatározó csoportjai azt gondolják, más csoportok ördögi ellenfelek, előbb-utóbb beszívárog a köztudatba, hogy ezek vagy azok valóban elítélendők. Ezért veszedelmes némely román és szlovák politikus magyarfóbiája. Hasonló jelenség a terjedő kelet-közép-európai cigánygyűlölet. Ha egy népcsoport lehetőségei beszűkülnek, s emiatt nem képes érvényesülni, olyan életvitelre kényszerül, mely a többséget megvetésre készíti és irritálja. Az előítélet megbénítja a felemelkedni vágyókat is, ezzel mintegy visszaigazolja az elmarasztalást; így válik teljessé az ördögi kör.

Az előítélet remek példája a híres amerikai bíró, Oliver Wendell Holmes hasonlata: „Ha egy elvakultat akarunk meggyőzni, ugyanarra számíthatunk, mintha a pupillájába világítanánk: beszűkül.” Erre egy másik amerikai, a jeles alapítvány-

[Kérdez az idő]

tevő Dale Carnegie a következőt javasolja: „Adj lehetőséget a másik embernek, hogy fontosnak érezze magát.”

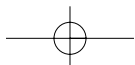
A nemzeti előítéletesség többnyire önigazoló. A *Társas lény* című munka világhírű pszichológus szerzője, Elliot Aaronson szerint „az ember szociális állat”. Jellemzője az önvédelem, mely minden tetteire magyarázattal szolgál, egyben felmenti a következmények alól. Ebből fakadnak a népek elleni összeesküvéselemlétek, például egyes román és szlovák politikusoknak a „békétlen magyarok” elleni vádaskodásai és EU–NATO-tagként megmosolyogtató feltételezésük: a revíziós magyar külpolitika. Így lehet leplezni az államaikban élő kisebbség elnyomását, illetve azt a védekezés szükségességével igazolni.

E jelenség a nemzettudat kezdetei óta tapasztalható. Ha valaki a nép vagy a vallás nevében támad idegen ajkúakat és máshitűeket, erkölcsileg felmentve érzi magát, hiszen nem magáért, hanem a közösségért harcol. Vannak, akik történelmi sérelmekre hivatkoznak, mások a kizsákmányolásra, megint mások az egyedül üdvözítő hitre. A kérdés mindig az: ki hoz létre válságot? Természetesen nem „mi”, hanem „ők” – esetünkben a Kárpát-medencei magyarság, éljen Jászkarajenőn, Pozsonyban vagy Marosvásárhelyen. Az előítélet szólásmondásokban is tetten érhető, például: „Engedd a tótot a házadba, kiver belőle”, „A sváb a szarát is megenné”, „A magyar mögötted lép be a forgóajtón, de előtted jön ki” és így tovább. A vérengző szerb, a tolvaj cigány, a ravasz örmény, a pénzéhes zsidó, a fennhéjázó német, az önös francia, a léha talján, a faarcú brit jól ismert toposzok. Más népek és vallások leszólása az univerzális katolicizmus gyengülése óta tapasztalható középkori eredetű közhely, de szívósan túlélte a századokat. (Az akkoriban elterjedt szifilisz a franciák angol betegségnek hívták, az angolok fordítva, mi, magyarok olasznak neveztük.)

Ez a fajta pszichés magatartás tehát nemcsak az egyes emberek, egész népek jellemzője is. Része a sokak által tagadott nemzetkarakterológiának. Szinte mind-egyik európai országra érvényes Holmes bíró megállapítása: „Hiába tanítjuk az embereknek az együttélés szabályait, ha a politikusok ismerik a kivételeket.” Ezek szerint az előítéletesség meghaladása egyrészt a értéktudatos civil Európától, másrészt annak fundamentumától: az erős, teljesítményorientált nemzettudattól függ. E két törekvés legtömörebb összefoglalása az egyszerre európai és magyar politikai személyiség, Habsburg Ottó gyakran idézett mondása: „A *nemzetek* határok nélküli Európáját akarom.”

KILÁTÁSOK

A nemzetileg tagolt, de nem országhatárok közé gyömösölt Európa együvé tartása és egységes viselkedési normája magyar érdek. Az állami szuverenitás csökkenése, a határok átjárhatósága, a regionális (térségi) csere végre a tájhoz, a nyelvhez, a saját kultúrához kötődést – és nem a vérségi, vagyis a genealógialiag értelmezhetetlen és kirekesztő hazafiságot szolgálja. A magyar jövő záloga nem az ezeréves határ, hanem a szellem határtalansága; azok az alkotások, melyek jeles

elődök és utódok műveiként formálják a nemzeteszmét. A fejlődést megalapozó múlt a miénk, tudományával, művészetével, népművészetével és épített emlékeivel együtt akkor is, ha ténylegesen nem birtokolhatjuk. Európa legkeletibb, szász eredetű gótikus dómja, a brassói mindörökre szász, noha fel sem merül, hogy német tulajdont képezzen. Balassi Bálintot némely szlovák megszállottak írhatja és mondhatja Valent Valásának, attól még magyar költő marad, s mindenekelőtt a jelen és a jövő magyar lírájára hat termékenyítően.

A Kárpát-medencei magyarság újraegyesítése elsősorban lelki természetű, a Széchenyi emlegette „közjó” pedig erkölcsi és gazdaságalapú, s mindezek a politika függvényei. Tény, hogy a rendszerváltás óta lepergett közel húsz esztendő helybenjárása és eredménytelensége jórészt a semmittevésnek tulajdonítható. Van benne sérelmi politizálás és kuruckodás, de önfeladás is jól körülírható pártérdekek szerint. A kilencvenes évek elején egy pillanatra felvillant a határrevízió lehetősége a német újraegyesítés, a Szovjetunió, Csehszlovákia és Jugoszlávia szétesése, a külpolitikailag stabil magyar kormányzat, valamint a „Balladur-terv” nyomán, csak épp hiányzott a nemzetközi jóváhagyás – és szó, ami szó: a magyar akarat. Nem tudni, elszalasztott történelmi pillanat-e, de egyszer s mindenkorra túlhaladta az idő. A nemzethűség ma már nem területekhez ragaszkodás, hanem az autonómiatörekvések eltökélt támogatása és szoros kapcsolódás az ott élő magyarokhoz, sőt azok meg sem született utódaihoz. E tekintetben számunkra kifejezetten előnyös az államhatárok légiesítése, mivel azok nemcsak jogi, hanem gazdasági értelemben is átjárhatók. Ilyenformán a népek közti vetélkedés Kelet-Közép-Európában is átveddhet a teljesítményalapú versengés szférába, s jó esetben ez határozza meg a következő nemzedék magatartását. Mindehhez a közös Európa akkor nyújthat támogatást, ha nem késik el vele. A rövid és középtávú feladat a következő kormányra hárul (hosszabb távon – mint John Maynard Keynes mondja – mind halottak leszünk).

A magyarság szállásterülete nyelvileg és kulturálisan értelmezendő, ezért – a történelmi előzmények nyomán – szórványban és megfogyatkozásában is beszélhetünk róla mindaddig, amíg a nemzettudat ébren tartja az emlékezetet. Ez pedig összmagyar feladat, mely nem válhat kisszerű politikai csatározások eszközévé. Intő példa a kettős állampolgárság elvetése, a balpártok kiüresedése, a gazdaság hanyatlása, a közkerölcsök romlása és egész társadalmi csoportok egymásnak feszülése.

A baloldal az értékonzervatív tábornok múltba révedéssel és a realitások szem elöl tévesztésével vádolja, jobbfelől pedig – okkal-joggal – a közös magyar cselekvési tervet hiányolják. Az államvezetésnek hét esztendeje nemhogy terve nincs, de a nemzeti kérdéssel érdemben foglalkozni sem hajlandó. Bár a nemzettudat megerősödését a maga módján számos civil szerveződés, művészformáció és tudományos műhely szorgalmazza, egyelőre nem képesek – félő, hogy jó ideig nem is lesznek képesek – eredményeiket eljuttatni mindazokhoz, akiktől függ a Kárpát-medencei magyar megmaradás. Ez változatlanul a politika feladata – sajnos. Nem igazán kecsegtető, mert a sikerhez a pártoknak előbb meg kéne állapodniuk a nemzeti minimumban. Erre vajmi kevés az esély, a baloldal erodálódása, a Job-

[*Kérdez az idő*]

bik felemelkedése, s az egyes társadalmi rétegek inkább elutasító, mint együttműködő állásfoglalása nyomán; márpedig a politika ezt a viselkedést ösztönzi és jeleníti meg. Egy új „kiegyezés” csak a magát szociálliberálisnak nevező érdekcsoport összeomlása, majd annak megújulása nyomán várható. Ennek biztató jele a legutóbbi EU-választás; egyben új dilemmák forrása. Óriási feladat áll a következő kormány előtt: meg kell békítenie a félévszázados beidegződéseikben csalódottakat, hatástalanítania kell a szélsőséges nézeteket, és hatékony, modern nemzetstratégiát kell kidolgoznia. Hogy ez sikerüljön, szavazótáborát annak szélesítése mellett szükséges mélyítenie is. Csak remélni lehet, hogy a váltókormány a cselekvésbe ezúttal bevonja azokat a nem politikus szakértőket és gondolkodókat is, akik korábban nehéz körülmények közt mindent megtettek a magyar megmaradásért az ellenséges szomszédság és a globalizálódás által fenyegetett közös Európában.

Hajnali találkozás a mesemadárral